

Ilona Horváthová

Svátek Božího těla pořádaný v Mikulově roku 1585 zaznamenaný Christoffem Erhardtem

Svátek Božího těla nebo také svátek Těla a krve Páně popisuje Erhardt ve svém textu jako triumfální den. Tento svátek je oslavou oběti, kterou pro svůj lid vykonal Ježíš Kristus. Při Božítělovém svátku se velmi zdůrazňovala reálná přítomnost konsekrovaného, tedy vysvěceného chleba. Boží tělo je druhým svátkem (po památce eucharistické svátosti na Zelený čtvrtek) v rámci liturgického roku, který je založen svojí podstatou na eucharistii. Ta je v životě katolíků tak drahocenným plodem, že je oprávněné učinit ji předmětem díků. S největší pravděpodobností právě zde můžeme najít příčinu výjimečnosti Božítělového svátku.

Nedílnou součástí svátku Těla a krve Páně je průvod neboli procesí (z latinského *procedere*, což znamená kráčet vpřed nebo putovat). Mnoho církevních svátků doprovázejí procesí a každé z nich je pro katolíky velmi významné. Právě putování patří v životě věřících mezi nejdůležitější projevy víry. Je mnoho druhů procesí (prosebná, kajicná, děkonná atd.), ale při všech je nesen v čele procesí kříž.

Kořením svátku Božího těla spadají do 13. století – je založen na opakujícím se vidění augustiniánské řeholnice Juliány z Lutychu v roce 1209. *Zjevoval se jí totiž zářivý měsíční kotouč s jedním tmavým místem, což jí bylo vyloženo jako obraz toho, že v ročním cyklu ostatních svátků chybí svátek eucharistie. Na naléhání Juliány a jejího duchovního rádce zavedl biskup Robert z Lutychu takový svátek poprvé pro svou diecézi roku 1246. Roku 1264 jej papež Urban IV., kdysi arcijáhen v Lutychu, předepsal pro celou církev. Ve své zakládací bule „Transiturus“ tento svátek zdůvodňuje a rozvíjí přitom potěšující ucelenou nauku o eucharistii jako oběti i hostině. Na jeho přání měl Tomáš Akvinský sestavit texty pro breviář i mešní formulář. Přesto se jeho výhradní autorství breviářního officia s jeho velkolepými hymny z různých důvodů zpochybňuje. Ještě ve stejném roce Urban IV. zemřel, což rozšíření svátku neprospělo. Až papež Klement V. na koncilu ve Vienne (1311–1312) znovu naléhal na jeho zavedení. To se pak uskutečnilo za Jana XXII. uveřejněním buly „Transiturus“ v klementinských dekretálich.*

Božítělový svátek je jedním z pohyblivých svátků v rámci liturgického mezidobí. Ty vznikly v závislosti na velikonočním období a sloužily jako pomoc při vnějších i vnitřních nesnázích církve. Lze je také označit jako svátky ideové. ... *nakolik čtí předmětem vyznání, chvály a díky určitou pravdu víry či speciální aspekt Kristova tajemství, a nakolik se „idea svátků“ nahlíží jako pastorační program k obnově a upevnění církve.*

Svátek Božího těla je poprvé doložen v Kolíně (St. Gereon, 1274–1279). V Brně patřil již roku 1380 mezi běžně prováděné. Při prvních Božítělových svátcích se konala pouze Božítělová mše, bohužel nemáme nikde doloženo, kdy se poprvé vyšlo ven z kostela a provádělo se procesí kolem čtyř oltářů.

Text věnovaný svátku Božího těla v Mikulově byl sepsaný Christoffem Erhardtem a vydaný v roce 1614 v Ingolstadtu. Na první straně dokumentu nalezneme celý název Erhardtovy práce. *Jak byl slaven nádherný svátek křehkého Božího těla v starém městě Mikulově, markrabství moravském. Nejprve proběhlo kázání a poté bohoslužba, dále půvabné procesí, jehož se účastnili jednotlivé cechy, muzikanti, instrumenty, andělé, duchovenstvo, zněly latinské a německé dialogy a promluvy.*

Již v samotném názvu se objevuje vše, s čím nás později autor seznámí – slouží čtenáři vlastně jako obsah celého textu. V dokumentu popisuje důležité prvky tohoto svátku, každou jeho část a díky podrobným detailům slouží k následné rekonstrukci svátku a jeho přesnému pochopení. Zjistíme zde podstatnou informaci, a to, že popisovaný svátek

Form vnd Weiß/

Wie das herrliche Fest
 des zarten Fronleichnams in der alten Statt
 Nicollspurg / im Marggraffthumb Nürhern ge-
 legen / mit vorgehender Predig / vnd folgendem Gottesdienst /
 zierlicher Procession / Eintheilung der Sünfften / Musicanten /
 Instrumenten / Engeln / Priesterschafft / Lateinische
 vnd Teutschen Dialogen oder Gesprechen / jäh-
 lich gehalten würd.

Vor 28. Jaren durch

Den Ehrwürdigen Herrn Christoff Erhardt /
 Beyland daselbsten Pfarhern vnd Des-
 chandt / beschrieben.

An jetzo aber

Anderen Orten / Stätten vnd Märckten zu gutem
 Vorscheil / vnd bequemer Anstellung / das erste
 mal in den Truck geben.

Cum approbatione Superiorum.

Ingolstadt /

Gedruckt in der Ederischen Truckerey / durch
 Elisabeth Angermayrin / Anno 1614.

Božího těla se konal již před 28 lety a text byl vytištěn až v roce 1614. V předmluvě Christoffa Erhardta nalézáme přesnější časové ukotvení – text sepsal v září roku 1585: *Datum: Mikulov 28. září, to je den, kdy slavíme velkého svatého vládcu Václava, jenž je patronem farního kostela i Moravy. Po Kristově narození, roku 1585.*

Autor textu Christoff Erhardt byl od roku 1583 mikulovským farářem a v roce 1585 se stal prvním mikulovským děkanem. Zemřel ještě před rokem 1591, takže se uveřejnění knihy k Božítělovému svátku již nedočkal. Sepsal ji zřejmě nejen kvůli zachycení a uchování události svátku Božího těla, ale i kvůli osvětě čtenářů, kteří si měli uvědomit také příčiny jeho vzniku. Popsané aspekty byly velmi důležité k pochopení základní podstaty svátku Božího těla. Díky správnému uvědomění si všech příčin biblických i historických je možné, aby každý křesťan svátek náležitě prožil a stal se lepším.

Spis má celkově 31 stran rozdělených na několik částí. První strana je úvodem, který nás seznamuje s obsahem textu, autorem a také s místem a rokem vytištění dokumentu. Dále nás už samotný autor provází podrobněji tématem. Vytvořil předmluvu k popisované problematice svátku. Nejdříve se v ní obrací na vedení města a církve. Další jeho slova směřují k oslavě Božítělového svátku a Ježíše Krista. Používá velmi vzletná slova, která vyjadřují jeho pokoru vůči oslavě Těla a krve Páně. Svátek spojuje se slovy „čest“, „úcta“ a zdůrazňuje silnou víru v Ježíše Krista a apel na pokornou oslavu jeho oběti. Z těchto písemných projevů vyznívá jasně pokora, již Erhardt k tomuto svátku cítí. Celou předmluvu pak autor samozřejmě zakončil svým podpisem: *Christoff Erhardt, pocházející z Tyrolska, z města Halla; vystudovaný licenciát teologie; farář a děkan tamtéž* [tedy v Mikulově].

Od strany pět se seznamujeme s průběhem celého svátku, jeho historií. Erhardt se snaží v textu popsat každou část, tedy modlitby, procesí spolu s výkladem jeho významu, dále pak latinské a německé dialogy, hymny a rýmy. Nacházíme zde konkrétní zamyšlení, které bychom mohli brát snad i jako polemiku, již vede autor sám se sebou, a snaží se na ni v textu postupně reagovat: *Co může člověk chtít tak nádherného, nebo: co by bylo k tomuto Božítělovému dnu potřeba? Co je zapotřebí k této ceremonii? Co s sebou přináší? To bych velmi rád věděl.* Další text autor rozdělil do deseti příčin (kapitol), v nichž nám osvětluje každý aspekt Božítělového svátku. Je možné říct, že se jedná o dokument, který je scénářem Božítělového svátku, a to od jeho základního popisu, příčin jeho vzniku až po způsob realizace. Krok po kroku je čtenář provázen prvky svátku a jejich významu na pozadí textů z Bible, jež autor často cituje.

V první příčině se Erhardt snaží o definici svátku. Z materiálu je patrné, že Božítělový svátek byl velmi významný, stejně jako procesí, jež tento svátek provází. V první kapitole vyzývá k oslavě Ježíše Krista a zdůrazňuje sílu společného prožívání při tomto svátku. Součástí svátosti není jen uctívání Ježíše Krista, ale také vzájemné splynutí každého člověka v rámci společenství během Božítělové mše a procesí a je hodnotné pro všechny aktéry svátku. A právě tato síla společného prožitku měla v aktech a i v divácích (převážně velkolepého procesí) vzbudit rituální prožitky a prohloubení ve víře. Společenství, jež vzniklo při oslavě Těla a krve Páně, je postaveno na společném jednání (modlitby, účast v procesí, recitace rýmů či zpěvu písní), a to díky přesně daným pravidlům, vycházejícím z Božítělového misálu i ze mše samotné. Církevně zakořeněná pravidla v nás vzbuzují zcela jiné pocity než jednání neorganizované, postrádající řád. Každý církevní svátek je založený na obřadu, tedy souboru rituálů při provádění bohoslužby. Ať už mluvíme o aktech nepostradatelných pro liturgii (přijímání eucharistie), nebo o prvcích nepodstatných – které ovšem zapůsobí na věřícího (například gestikulace kněze) – dohromady tvoří tyto aspekty rituál, v němž nalézají účastníci Božítělového svátku a procesí silný prožitek.

Následuje příčina, jež je sice krátká, ale velmi podrobně se v ní rozebírá význam kázání a ceremonie. Nedílnou součástí těchto dvou prvků je modlitba, která znamená pro věřícího velmi intimní propojení s Bohem. Je to jistý projev individualismu ve víře. Ovšem díky ceremonii vnímá věřící modlitbu prakticky všemi smysly. Kázání autor považuje za důležité, zmiňuje však, že ceremonie dokáže věřícího propojit s Bohem

intenzivněji, dokáže ho svojí silou pohltnit. V období vzniku tohoto textu hrálo kazatelství důležitou roli – bylo velmi nutné věřící zaujmout. Spolu s rozvojem rétoriky, kdy rostla snaha vyjadřovat se co nejspříjemněji (převážně v němčině a latině), se rychle rozvíjela ceremonie a věřící tento způsob kázání s velkou pravděpodobností zaujali.

Třetí příčina shrnuje význam Ježíše Krista pro náš život, připomíná, že je tento svátek díky skutkům Ježíše Krista významný, a musí být proto adekvátně oslavován. Celý svátek se tak soustřeďuje na velkolepost oslav činů Ježíše Krista. Jak píše Erhardt ve svém textu, je nutné v tento den naplnit to, co je psáno ve Starém zákoně: *Ty nabídněš Bohu svému Pánu srdce, a budeš jemu sám sloužit*. Právě důraz na velkolepou oslavu poprvé odkazuje k vnímání barokních církevních oslav. Také je zde první zmínka týkající se procesí, není však příliš konkrétní. Jsou zde pouze na základě biblických textů, žalmů, popsány nástroje, které by měly během svátku zaznít, a je uvedeno, kdo by se procesí měl účastnit.

Ve čtvrté příčině nacházíme historický popis procesí a jeho význam v rámci katolické víry. Tím, že putujeme, podnikáme nějakou cestu, vzdáváme čest a chválu Ježíši Kristu. Každý účastník procesí napodobuje cestu, ať už je to putování tří králů, nebo jeruzalémského lidu. Základ konání procesí můžeme tedy najít již v Bibli a dostáváme se tím na úroveň poutníků, kteří tímto uctívali Ježíše Krista. Můžeme tedy na procesí nahlížet tak, že jde o putování a právě to je smyslem víry. Je možné, že i z tohoto důvodu je svátek Božího těla tak významným v rámci liturgického roku.

Pátá kapitola slouží k utvrzení ve víře. Je důležité chválit a oslavovat svátek Těla a krve Páně. V procesí může jít každý (i lidé jiného vyznání) a může velebit Ježíše.

Šestá příčina se zaměřuje na význam pokrmu jako základního aspektu svátku Božího těla. Pokrm vnímáme jako něco nezbytného pro život, ať už jako poslední večeři Ježíše Krista se svými učedníky, nebo jako jídlo pro chudé či nemocné. Erhardt popisuje pokrm jako něco reálného (chléb), i když je stále patrná paralela s eucharistií.

Šestá kapitola navazuje svým tématem na kapitolu předešlou. Vnímání pokrmu je zde podáno ve smyslu rovnosti lidí. Autor znovu vyzdvihuje a apeluje na důležitost eucharistie, ale v rámci společenství a rovnosti všech. Jedná se především o uvědomění si toho, díky komu tento „chléb“ můžeme jíst. Samotným přijímáním eucharistie projevujeme úctu, při níž vzdává hold celé společenství. Během bohoslužby se jí klaněním prokazuje nejvyšší úcta, která patří jen Bohu. Není tedy divu, že Erhardt věnoval eucharistii dvě kapitoly, v nichž pohlíží na svátost dvěma rozličnými způsoby, jejichž společným znakem je velká úcta.

Pokud tedy mluvíme o přijímání pokrmu v rámci mše, můžeme hovořit o obrádním jednání v rámci rituálu, který opět spojuje všechny účastníky. Společné jednání a prožívání je tvořeno na základě uvědomění si faktu přijímání Těla Kristova. Tento akt má jasný význam a zároveň účinek na celé společenství věřících, většinou lze hovořit o účinku velmi emotivním a hluboce prožitým. Je to duchovní pokrm, který zároveň zajišťuje věřícímu věčný život.

Osámá kapitola je velmi krátká a popisuje procesí. Další, devátá kapitola se problematikou procesí zabývá více a vysvětluje význam procesí pro Božítělový svátek. Právě v rámci procesí je spoluprožívání znásobeno, ať už společným recitováním, nebo stejným pohybem celé skupiny lidí – ať už je to pohyb vpřed, tedy chůze, nebo organizované zastavení celého procesí.

Desátá příčina je nejdleší a nejobsáhlejší. Najdeme v ní nejpodrobnější popis realizace svátku a následného procesí. V ostatních příčinách bylo vše popsáno pouze teoreticky, zde nacházíme popis události. Jak vypadalo procesí, kdo se ho účastnil a jaké se používaly rekvizity (prapory a kříže). Jsou zde konkrétní reálie týkající se svátku a spojení s Mikulovem. Erhardt také zmiňuje, co by mělo být součástí procesí, tedy hudba, nástroje a nevhodnější barva oblečení účastníků procesí (bílá). Poprvé též píše o monstanci a její důležitosti v rámci Božítělového svátku. Vše popisuje velmi podrobně. Postupně nás seznamuje s tím, kdo v procesí jde, v jakém pořadí a čím se reprezentuje. Popsání jsou

am 5. Fronleichnamstag. 14

So laffte sich warlich Christus nach deinem groben Sinn vnd Verstand/ auch nicht zwischen den Sängern tragen/wann du ihn empfahest/ wanns deinem eigensinnigen Kopff also gefällig ist/ so solstu bald der heiligen göttlichen Schrifft/wie obgedacht/ keinen glauben geben.

Sars ander/ Melnestu auch/ das die Christus Gottes vnd Mariæ Sohn/ durch deinen stinckenden Hals werde gehen? Vnd bist willen in dein vnseubers/vnrines/koetiges Herz lassen einschliessen? Dannoch vund nichts desto weniger empfahestu ihn/ schloest vnd sperrest ihn auch ein in dein Herz/ vund glaubest festiglich/wann man dich fraget/ was du empfangen hast? Antwortest/ Christum den N E X T U/ vnd leibst doch noch im Himmel. Also muß man auch alle blindiciren/ der Glaub/ vund nicht den Euangelosser Sinn vnd Wig/ muß es begreifen/ vund so vil auff diß mal. Der Allmächtig/ gnädig vund barmhertzig G O T T verleyhe vund gebe den jrrenden das Liecht der Warheit / vnd vns sampentlich vund sonderlich nach dißem das ewige leben/ Amen.

**Kurz verfaßte Ordnung der Procession
oder deß Umbgangs am heiligen Gottes-
leichnamstag/wie mans zu Nicolsburg
im Landts Mähren sars
lich haltet.**

Zum aller ersten wird getragen ein newer Kott-
doppeltcaffender Sahn/daran ein groß güldes Creutz/
so man den Bluffsau nennet.

C ij   Darauff

15 Von der Procession

Darauff folgen in der Ordnung/7. Handwercks
Zechen mit ihren Fahnen/vnd darinnen gemalteen Pa-
tronen/ als nemlich.

Der Pauern Zech.

Der Hauer.

Der Becken.

Der Schmide.

Der Lederer.

Der Maurer.

Der Schneider/11.

Särs dertz/2. grosse Fahne mit Stangen Creutz.

Darnach folgende Märcke vnd Dörffer.

Märcke.	} Untertwisternitz.	} Jedes Markts Richter/ Bür- ger vnd Gemein/ Alt vnd Jung/ Maiss vnd Weibs Personen.	
			Muschau.
			Tracht.

Dörffer.	} Oberwisternitz.	} Richter vnd Ge- mein / zwey vñ zwey in d. Ord- nung/ mit ihren Fahnen/ Stangs gen vnd andes- ren Zierung.	
			Polau.
			Bergen.
			Pulgram.
			Boitleßbrunn.
	} Glentnitz vnd Payrdorff.		

Zum vberden/ folgen andere Kleine vnd grosse Fah-
nen/ mit nachgehende ordentlich Stade Jungfrawen.

Item/ mehr Kleine Fähnlein/ darauff folgen par vnd
par gewachsene Knaben.

Zum fünfften/ Kleine Fähnlein/ darauff folgen die
Schulknaben.

Zum sechsten/ Trew/ schöne/ Koedamascheine/ mit
guten gulden Posamen/ vnd Pflinderwerck/ Fahnen/

so

oficiální účastníci (například příslušníci sedmi řemesel – cechy se svými vlajkami – nebo vesnice patřící k Mikulovskému panství), následují chlapci a dívky, kteří také nesli vlajky. Za nimi šel zbytek procesí. Ti recitovali německé a latinské texty. Právě texty, písně a hymny, které zde byly zpívány a recitovány, jsou v textu podrobně sepsány.

V čele procesí byl nesen velký červený prapor ozdobený zlatým křížem a za ním se řadilo sedm řemesel a cechů se svými vlajkami: tedy vinaři, pekaři, kováři, koželuzi, zedníci a krejčí. Za nimi pak kráčeli obyvatelé vesnic patřících k mikulovskému panství, před nimiž byly nesený dva prapory s křížem na žerdi. Pocházeli z Dolních Věstonic, Mušova, Strachotína, Horních Věstonic, Pavlova, Perné, Bulhar, Sedlece a Klentnice a reprezentovali se svým slavnostním krojem. S prapory a praporky je následovali panny a mládenci a školáci. Pak byly nesený další prapory, z červeného damašku se zlatým lemem a třepením, jimiž hrabě Niclas ze Serinu (Mihaly Serényi, †1626, uherský šlechtic) obdaroval Mikulov. Na to navazovali sbory, organisté s přenosnými varhany, trubači a třináct mladých hochů oděných v bílém, kteří zvonili na zvonky a na pokyn recitovali a zpívali latinské a německé písně a dialogy. Za nimi šlo duchovenstvo v počtu pěti až sedmi osob. Následovala „nebesa“ nesená čtyřmi radními, doprovázená svíčkami a světly. Pod nimi kráčel kněz s Nejsvětější svátostí, po jehož boku šel z každé strany příslušník šlechty s hořícím svícem. Na konci průvodu pak šli purkmistři, soudci a radní a uzavírala jej zbývající část obce. To vše za zpěvu duchovních písní.

Je na škodu, že autor alespoň nenaznačil, kde se samotné procesí odehrávalo. Avšak vzhledem k poloze kostela můžeme předpokládat, že z něj průvod mířil na nedaleké náměstí, kde byly postaveny čtyři oltáře, a průvod je postupně obešel. Ve větších městech probíhala tato zastavení právě na náměstích, a to z několika důvodů. Jedním z nich byl jistě výhodný tvar náměstí, které se dalo dokola obejít, z čehož přirozeně vycházelo i uspořádání jednotlivých oltářů – zastavení měla znázorňovat čtyři světové strany. Věřící se spolu s knězem u každého z nich zastavili, kněz pak přečetl modlitbu (začátek jednoho ze čtyř evangelí) a všichni se před oltářem sklonili. Manifestovali tím úctou ke Kristovi, který jim žehná.

Oltáře spolu s prostorem kolem nich a celou trasu procesí lidé zdobili zelenými ratolestmi. Typickými barvami Božítělového svátku byly bílá (tou se zdobily oltáře) a zelená (břízky kolem trasy procesí i kolem oltářů) a pak samozřejmě zlatá a červená (okvětní plátky květin, které děti vyhazovaly v průvodu a u jednotlivých oltářů ze svých košíčků).

Erhardtův spis je jedním z mála děl, které nám nechává nahlédnout tak podrobně do historie tohoto významného svátku a zároveň umožňuje pochopit jeho důležitosti pro věřící, jimž měl zároveň posloužit i k poučení a k osvětě.

Literatura

primární literatura:

ERHARDT, Christoph: Form und Weiß, Wie das herrliche Fest deß zarten Fronleichnams in der alten Statt Nicolspur, im Marggrathumb Märherrn gelegen : mit vorgehender Predigt, vnd folgendem Gottesdienst, zierlicher Procession, Eintheilung der Zünfften, Musikanten, Instrumenten, Engeln, Priesterschaftt, Lateinisch- vnd Teutschen Dialogen oder Gesprechen, jährlich gehalten würd, Ingolstadt 1614.

sekundární literatura:

ADAM, Adolf: Liturgický rok, Historický vývoj a současná praxe, Český Těšín 1998.
 BERGER, Rupert: Liturgický slovník, Praha 2008.
 SVOBODA, Miroslav a kol.: Mikulov, Praha 2013.
 ŠENKOVÁ, Silva: Latinsko-český, česko-latinský slovník, Olomouc 2005.
 TARCALOVÁ, Ludmila (ed.): Slavnostní průvody, Uherské Hradiště 1994.

Iлона Horváthová

Corpus Christi Holiday Held in Mikulov in 1585 as Recorded by Christoff Erhardt

The author of this article summarizes her student work on a treatise published in Ingolstadt in 1614 on the Feast of Corpus Christi, "as it was celebrated in Mikulov, written 28 years ago by Christoph Erhardt, the dean in Mikulov". In the first chapters of the treatise (sermons) Erhardt discussed the importance and essence of the holiday that celebrates the sacrifice of Christ and the Eucharist. Only in the end Erhardt focuses on the celebration of the holiday in Mikulov. He lists the procession participants, representatives of the guilds, municipalities of the estate, schoolchildren, musicians and singers, clergymen, representatives of the municipality. Listed are also devotional songs sung in chorus, but he did not mention the procession route to the altar. Nevertheless Erhardt's treatise remains a valuable resource for spiritual history of Mikulov.